

ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА

ИЗДАЈЕ:
ОДСЕК ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И ЛИНГВИСТИКУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У НОВОМ САДУ

НОВИ САД

42

2011

Инв. бр. 167

UDK 81

РЕДАКЦИЈА

проф. др Мато Пижурица, проф. др Вера Васић, проф. др Љиљана Суботић, проф. др Владислава Ружић, проф. др Јасмина Грковић-Мејџор, уредник, проф. др Ивана Антонић

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

проф. др Јасмина Грковић-Мејџор

СЕКРЕТАР РЕДАКЦИЈЕ

доц. др Миливој Алановић

РЕЦЕНЗЕНТИ

проф. др Мато Пижурица (Филозофски факултет, Нови Сад), проф. др Вера Васић (Филозофски факултет, Нови Сад), проф. др Љиљана Суботић (Филозофски факултет, Нови Сад), проф. др Љиљана Петровачки (Филозофски факултет, Нови Сад), проф. др Љиљана Недељков (Филозофски факултет, Нови Сад), проф. др Владислава Ружић (Филозофски факултет, Нови Сад), проф. др Жарко Бошњаковић (Филозофски факултет, Нови Сад), проф. др Гордана Драгин (Филозофски факултет, Нови Сад), проф. др Јасмина Грковић-Мејџор (Филозофски факултет, Нови Сад), проф. др Ивана Антонић (Филозофски факултет, Нови Сад), доц. др Гордана Штасни (Филозофски факултет, Нови Сад), доц. др Миливој Алановић (Филозофски факултет, Нови Сад), доц. др Гордана Штрбац (Филозофски факултет, Нови Сад)

ЗА ИЗДАВАЧА

проф. др Љиљана Суботић, декан

Штампање овог броја финансирало је Министарство просвете и науке Републике Србије. Захваљујемо на финансијској помоћи.

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ДЕРИВАТА ПРИДЕВА БЕО У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ¹

Сажетак

Задатак овог рада представља семантичка и творбена анализа придева *део* и његових суфиксалних деривата. Циљ нам је да представимо целокупну разгранату породицу уз помоћ два лексичка механизма – творбе речи и полисемије и да дамо прецизне податке везане за њене бројне семантичке садржаје.

Кључне речи: придев *део*, суфиксални деривати, семантика, творба, српски језик.

1. Увод

Називи за боје чине разгранату лексичко-семантичку скупину и стога постоје разноврсна истраживања заступљена у великом броју радова, који датирају од средине прошлога века.² Истичу се поједине монографије, попут Берлина и Кеја (Berlin / Key 1969), Хернеа (Herne 1954), Бахилине (1975) и других аутора (Za-geba 1954, Tokarski 2004), које се одликују богатством података везаних за ову област.

Задатак овога рада јесте да истражи семантичку структуру придева *део* и његове деривационе породице уз помоћ семантичке и творбене анализе његових суфиксалних деривата. Наши циљеви су да представимо целокупну породицу уз помоћ два моћна лексичка механизма – творбе речи и полисемије и да дамо прецизне податке везане за њене бројне семантичке садржаје. У овом случају лексичка породица придева *део* је изузетно разграната, међутим „Богатство једног језика не мери се само бројем речи него и способношћу тих речи да искажу посебна изражајна нијансирања и танане семантичке преливе.“ (Радовић-Тешић 2009: 95).

¹ Овај чланак је настао као резултат рада на пројекту бр. 178007 „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошкој речник српској језика*“, који у целини финансира Министарство за науку Републике Србије.

² Више о томе у уводу рада Људмиле В. Поповић (1991).

2. Анализа придева *део*

Придев *део* припада семантичком пољу назива за боје. Заједно са свим својим изведеним лексемама чини разгранату породицу. Скок је овако забележио: „Kako bijela boja u onomasiologiji ima izvanredno veliku ulogu, nije čudo što je *bijel* jedna od najbrojnije zastupljenih osnova u hrv-srp. jeziku“ (Skok I: 152 s.v. *bīo* (*bijel*)). На нашим просторима М. Ивић је написала највише радова (Ивић 1993, 1999 и 2001, Ivić 1995) о метафоризованој семантици и позитивној симболици придева *део* и његових изведеница и израза (нпр. о синонимичном односу *леп* и *део*, Ивић 1999:7). Да поменемо да су се белом бојом бавили, са становишта фолклора, М. Детелић и М. Илић, Љ. Поповић, М. Ивић, Љ. Раденковић (Раденкович 2007) и А. Лома (20086), затим у области ботанике Н. Богдановић (1996) и зоонимије М. Пижурица (1977), М. Бјелетић (2001) и тако даље.

Придев *део* је проста, неизведена и немотивисана лексема, у лексичком систему српског језика, прасловенског порекла. Као таква она припада и заузима централно место у основном лексичком фонду српског језика. Заједно са свим њеним изведеницама изводи се од прасловенског облика **bēľь, bēľa, bēlo*. Петар Скок дефинише *био* / *бијел* као свесловенски придев из прасловенског доба, а рефлексии су забележени у балтској групи језика. Такође реконструише индоевропски корен **bhē-* односно **bhō-* / **bhā-*, који је значио „светлети се“, и закључује да се словенско и балтичко значење *беле боје* развило из „светлости, сјаја“ (Skok I: 152 s.v. *bīo* (*bijel*)). Тако закључује и М. Ивић, да „Прасловенски лексички облик из којег се развио наш придев *део* етимолошки је најнепосредније ослоњен на индоевропска коренска образовања са значењем – не белине, него светлине, блеска“ (Ивић 1999: 7). Таква етимологија иде у прилог тези Љ. Поповић: „Полазећи од тога да се већина примарних назива за боје развила од значења везаних за сјај, блесак, као и чињенице да су све цивилизације на почетку свог постојања клањали сунцу, муњи, блеску и сл., можемо претпоставити да такав базни концепт прототипа боје чини својство да она максимално у односу на своја физичка својства рефлектује светлост, тј. њен сјај или блиставост“ (Поповић 2001: 20).

У словенским језицима прасловенски придев поприма следеће облике: стсл. *bēľь*, мак. *дел*, слн. *běl*, слч. *biely*, чеш. *bílý*, глуж., длуж. *běly*, пољ. *biały*, рус. *бѣлый*, укр. *білий*, блр. *бѣлы* (в. ЕРСЈ 150 s.v. *део*). *Słownik prastłowiański* реконструише под одредницом *bēľь* основна значења тог придева из прасловенског периода: „који је боје супротно од црне, боје снега, млека; који има боју сличну белој; светао; чист“ и фигуративно „добар, пријатан, срећан; леп“ (SP 1: 238 s.v. *bēľь*).

Попут многих других простих речи у нашем лексичком систему, и ову реч карактерише антропоцентричност, с обзиром на то да су сва њена значења и изведене речи везане за човека и његов свет. Њена полисемантичка структура је богата.

У српском језику, лексема *део* је у Речнику САНУ засведочена у укупно 36 семантичких реализација, које су распоређене у 17 тачака (РМС бележи 23 значења у 7 тачака). Од тога су 3 фигуративне употребе смештене под једном тачком (у РМС су 4 такође под једном тачком). У 4 тачке смештена су значења лексеме *део* као сталног епитета, сталног атрибута у синтагмама и у именичкој

служби у облику мушког и средњег рода. На крају, наведено је 11 фразеолошких израза (у РСМ укупно 10).

Примарно значење у српском језику лексеме *део* је „који је боје снега или млека“. Наведена дефиниција налази се у оба речника, као „најобичније и најраспрострањеније“ (РСАНУ 1: XXX). У овом случају поклапа се етимолошко и савремено примарно значење. Управо тај основни, иницијални семантички садржај, забележен на првом месту у речницима, представља полазну тачку у означавању и именовању свега што нас окружује. Полисемантичка структура лексеме *део* састоји се од низа секундарних семантичких реализација, које су настале од основног, номинационог значења. Секундарна значења су бројна и повезује их „онај општи, заједнички део који појмовно, идеографски повезује све речи једног деривационог гнезда у систем“ (Гортан-Премк 2004: 11).

Лексема *део* је у директном односу према реду појмова које означава. Тако постоје значења која се односе на материје које су по природи беле или беличасте боје и предмете начињене од такве материје. Даље, користи се за именовање и означавање живих бића, животиња, чија је вуна, перје, длака беле боје, и биљака које имају цвет или плод беле боје итд. Фреквентну употребу придева *део* видимо и код означавања човечје коже и делова људског тела који делују светло.³ Све секундарне семантичке реализације настале су метафоричким асоцијативним путем по белој боји, тј. због елемента беле боје у архисеми, у номинационом семантичком садржају. Секундарна значења настала су радијално, повезивањем семе „који је беле боје“ из полазног семантичког садржаја и циљног: предмет, материја, део тела, биљка, животиња итд. Поред ових значења, у савременом језику придев *део* се користи када се описује нешто што је светло, блештаво, обасјано, бистро, провидно, умивено, опрано, празно, неисписано, широко, пространо итд. Придев *део* се такође користи када се описују унутрашње особине као што су чедност, невиност, доброта, срећа и спокојност, а таква значења у речницима су квалификована као фигуративна. У прасловенско време постојала су такође таква значења (в. SP 1: 238 s.v. *bělъ*). Фигуративна значења настала су повезивањем сема са експресивном и семантичком трансформацијом, тј. семантички садржај прати колективна експресија, јер су људи од давнина интензивно доживљавали боје. Од свих ових наведених значења асоцијативним путем настале су нове речи и нови семантички садржаји.

Придев *део* са својим изведеницама је део заједничког лексичког фонда свих словенских језика, јер су бројна заједничка значења дубоко укорењена у структуру тог деривационог гнезда. Тако су у два речника прасловенског језика, SP (у коме има укупно 38 одредница са прасл. основом *běl-*) и ЭССЯ (укупно 77 одредница), наведени бројни псл. деривати и сложенице, од којих су настале и лексеме у српском језику. У трећој свесци ЕРСЈ етимолошким анализом је обрађен придев *део* са свим својим изведеницама. Сва ексцерпирана стандардна и дијалекатска лексика од тог придева је распоређена у укупно 76 одредница, а ономастичка лексика своје место налази у укупно 13 одредница.

³ Бахилина описује придев *део* када се он односи на човека, када служи као одредба за светле делове тела и у метафоричном значењу када се односи на човеков морал (Бахилина 1975: 75), в. даље у раду у лексичко-семантичким скуповима значења 33 и 34.

Аутори овог речника су одреднице формирали у тзв. „минимална етимолошка гнезда“, уобличена комбинацијом гнездовног и лексемног принципа. То значи да су носиоци одреднице оне речи које у лексичком систему имају самосталан положај, а своје порекло воде из прасловенског (нпр. одредница *бео*, в. ЕРСЈ 147-151) или страног језика или су изведене од друге лексеме из српског језика, али је током времена изгубљена мотивација и дошло је до осамостаљења (нпр. *белица*, *белка*, *беона*, итд., в. ЕРСЈ). Свака одредница се састоји из три дела: у првом делу су наведени ексцерпирани облици речи у разним говорима, затим прозирни деривати свих врста, рецентна секундарна образовања и на крају податак о најранијем помену насловне речи, у другом делу налази се етимолошко објашњење, а у трећем етимолошка дискусија. У овом речнику етимолошки закључци и распоред лексике по одредницама базиран је на творби, али значајан акценат се ставља на семантику. С друге стране, у СДР, акценат је стављен на творбени потенцијал лексема у једном гнезду. Тако су настале тематске свеске овог речника, а у првој је анализирана лексика везана за делове тела човека. Ту је показан семантички потенцијал основних речи лексичког фонда и деривираних речи у једном гнезду, као и деривациони статус тј. степен (1, 2, 3, 4, и 5-степени деривати) и тип деривације (радијални или ланчани). Лексеме су лематизоване, носилац сваког деривационог гнезда је проста, немотивисана лексема, док су остале лексеме сегментирани на творбену основу и творбени формант на синхронијској равни. Ауторке очекују да ће на крају комплетна анализа дати потпун попис лексема које чине основу лексичког система и податке о различитим типовима морфолошко-семантичког варирања.

Као што смо видели, о придеву *део* и његовим изведеницама и изразима писали су многи. Такође постоји рад Љ. Прћић (2000), у коме се налазе само табеларни прегледи његових деривата и творбених типова из Вуковог *Српског рјечника* из 1852. године и РМС.

3. Опис ексцерпираних грађа

Лексички скуп који је одабран за анализу у овом раду чине деривати изведени суфиксацијом од основног придева *део*. За потребе овог рада грађа је ексцерпирана из два речника: првог тома РСАНУ (из 1959. г.) и првог тома РМС (из 1967. г.).⁴ Грађу овог рада чине лексеме које припадају стандардном и народном језику и које су квалификоване као терминологија, покрајинске, народне, застареле и сл. Варваризме, индивидуалне (које се налазе само код једног писца), некњижевне и шатровачке речи смо изоставили. Добили смо на крају укупно 306 суфиксалних деривата.

Сабравши сву грађу, одлучили смо се да у регистру (који се налази на крају рада) забележимо све облике са акцентима и граматичким описима под једну, основну лексему (екавску по могућству), а у самом раду код навођења и набрајања наводили смо само основну лексему.

⁴ Да напоменемо да смо забележили у РМС лексеме које су са новим, додатим значењима (*белац*, *белети* (*се*), *белило*, *белина*, *белићи* (*се*), *белица*, *белов*, *белушав*, *белчић*, *бељан*), као и мањи број нових лексема које нису забележене у РСАНУ (*белилац*, *белкаћи* *се*, *белусав*, *бељач*, *бељетица*, *бјелкав*).

Придев *део* је у својој псл. структури поседовао јат, тако смо забележили конструкције са *-e-*, *-ијелје-* и *-и-*, тј. са екавском, (и)јекавском и икавском замењом јата. У грађи постоје лексеме које се појављују, у зависности ком изговору и којим дијалектима припадају, само у екавском облику (нпр. *делав*², *деланица*, *делека*, *деленција* итд.), само (и)јекавском (нпр. *дјенуши*, *дјелова*, *дјележ*, *диљка* итд.), само икавском (њих има најмање, нпр. *дилајка*, *диљан*, *диљаник* итд.), у екавском и (и)јекавском (њих има највише, нпр. *делав*¹, *делава*, *делак* итд.) и са сва три облика (такође мали број примера, нпр. *део*, *дељача*, *дељевина* итд.). Затим ту се појављују речи са различитим акцентуацијама (нпр. *делан*², *деласаси*, *деличаси*, *делкиња*, *деља*¹, *дељац* итд.). Бројни су примери са јекавским јотовањем, *-л-* у *-љ-* (нпр. *дељав*, *дељаси*, *дељојка*, *дељаш*, *дјељештина* итд.). Ту се налазе и лексеме са променом *-л-* у *-о-* (нпр. *део*; *деоце* наспрам *деланце*, *делуце*; *деовица* наспрам *делвица*, *дељвица*; *диока* итд.). У раду смо додавали уз основне лексеме и уколико је то наведено у речницима, скраћенице ек., јек. или ик. када се одређено значење везује само за екавски, (и)јекавски или икавски облик.

Лексикографске дефиниције су преузете из РСАНУ и РМС, међутим не дословно, већ сажето. То смо урадили да би се прилагодили потребама овога рада. У оба речника уз лексеме и дефиниције стоје квалификатори, којима су лексикографи нормирали одређену реч. Више о томе налази се у одељку лексичко-семантички скупови, где су обрађена сва значења. Примере из речника нисмо уносили у рад, али су били коришћени за разјашњавање значења када је то било потребно.

У овом раду изведенице добијене префиксацијом, конверзијом и слагањем неће бити анализирани. Такође због обима грађе ни бројни изрази, вишечлане лексеме и фразеологија неће наћи овде место. Пронађене лексеме које немају јасну етимологију нисмо уносили у рад.⁵

Малобројне лексеме смо индексирани, у једном случају када су то хомоними, речи истог облика и акцента, али различитог порекла (тада су раздвојени и у речницима): *дељић*^{1,2} и *дељућа*^{1,2}, а у другом случају када су то две лексеме различитог акцента и/или различите врсте речи, али основна лексема није прозирна када се наводи у раду (док у речницима функционишу као засебне лексеме). Ту спадају речи које су:

а) исте врсте, али различите акцентуације: нпр. именице мушког рода *дељ*^{1,2}; женског рода *деловина*^{1,2} и *дељачица*^{1,2}; придеви *диљин*^{1,2};

б) различите врсте и различите акцентуације: под индексом ¹ је именица мушког рода, а под индексом ² придев: *делав*^{1,2}, *делан*^{1,2}, *делов*^{1,2} и *делушан*^{1,2}; под ¹ је именица мушког, а под ² женског рода: *делоша*^{1,2} и *диља*^{1,2}; под ¹ именица женског, а под ² женског и мушког рода: *деља*^{1,2}.

⁵ Ту спадају: *делеш* т. „назив за коња који има коритаста леђа“ (в. ЕРСЈ 96 с.в. белеш¹); *делушке* „шаре извезене на рукаву женске кошуље“ (ibid. 132-133 с.в. белушке); *д(ј)ељавина* ф. покр. „воће кас попада испод чокога или воћке“ (ibid. 74-75 с.в. белај); *дељиши* „превртнути очима“ (ibid. 135-136 с.в. бељити (се)); *дијелница* ф. „врста веза на црним конавоским кошуљама“ (ibid. 240-241 с.в. бијелница); *диља* ф. „место остављено на кошуљи између шавова за накит“, *диљаш* импрф. „правити бибље на кошуљи“ (ibid. 258 с.в. биља²) итд.

Затим постоје одреднице које се састоје од две или три лексеме: *белушњав / белушњав, деулица / деуљица, дељница / дељњача, билизина / билизма, бјелкеша / бјелкоша / бјелкошица*. Преузете су из Речника САНУ „када више варијаната исте речи долазе једна за другом по азбучном реду, ако су све у самосталној употреби или се упућују на основну реч [...] пошто се подаци за те варијанте поклапају“ (РСАНУ 1: CXI).

3.1. Анализа суфиксалних деривата од придева *део*

Просте речи сачињавају основни лексички фонд српског језика, њихов број је коначан и „по правилу имају највише значења и најбогатији семантички потенцијал за развој нових значења или деривата. Међутим, велики део српске лексике сачињавају лексеме настале творбом речи, а међу њима је највише деривата. [...] Грађење деривата је жива активност у комуникативном акту [...] Деривата је далеко више и они сачињавају отворен систем, који се стално богати новим елементима.“ (Драгићевић 2007: 188). Од мотивне речи *део* настале су нове, мотивисане речи са новим значењима и садржајем, захваљујући постојећим творбеним моделима, а по општим законима полисемантичког ширења. Све те изведенице чине разгранато деривационо гнездо.

Екскерпирана грађа броји 306 суфиксалних деривата, насталих од придева *део*. Прво ћемо их поделити на моносемантичне (једнозначне) и полисемантичне (вишезначне) лексеме.

Моносемантичних лексема има укупно 207. Разврстане су по врсти речи којој припадају и наведене су азбучним редом.

• ИМЕНИЦЕ:

- именице мушког рода: *белав¹; белавац; белаћина; белвар; белик; белилац; белич; белицац; беличник; белко; белкош; белон; белоњица; белоша¹; делуї; делук; делуї; делуїџрак; делуш; делушко; делушїџрак; бел²; белџаз; белњаник; белњач; белњаш; белїи; белњикар; белїи¹; белїи²; белчак; белџов; белџош; белуї; белуїан; белуш; бијавица; бијељац; биља¹; биљак; биљаник; бјеладан; бјелар; бјележ; бјеличин; бјелишић; бјељешина;*

- именице женског рода: *белавица; белавка; белаца; белајица; белана; беланица; беланцац; белара; беларица; беларница; белачина; белва; белека; бленција; белешина; белија; белиља; белиница; беличка; белкиња; беловина¹; беловина²; белосї; белоша²; делошица; делуїа; делујка; делуља; делуна; делуника; белоша; делушавка; делушача; делушка; белџа²; белџара; белџарница; белџачица¹; белџачица²; белџвица; белџешина; белџика; белџиковина; белџица; белџача; белџојка; белњница / белњача; белуїа²; белушавосї; белоњача; деулица / деуљица; бивовица; билајка; билизина / билизма; билизмуша; билизна; биља²; биљка; биљкица; биопа; биона; биоњак; бјеладинка; бјелеша; бјелешница; бјелијанка; бјелоја; бјелкеша / бјелкоша / бјелкошица; бјелова; бјеловица; бјеловница; бјелоїа; бјелошине; бјелушица; бјелушима; бјељавка; бјељеша; бјељешница; бјељоша; бјеница;*

- именице средњег рода: *белуце; белче; белушко; деоце; глаголске именице средњег рода: беласање; беласкање; делусање; делуцкање; белење; и збирна именица: белаије;*

• ПРИДЕВИ:

• *белав*², -а, -о; *белавчин*; *белан*²; *беланчастӣ*; *беланчевинасӣ*; *беланчевински*; *беласав*; *беласасӣ*; *беласкав*; *беласӣ*; *белачки*; *белашан*; *беликасӣ*; *белињав*; *беличав*; *беличарасӣ*; *делкасӣ*; *делујов*; *делужљав* / *делужњав*; *делусав*; *делујасӣ*; *делујачни*; *делујкасӣ*; *делуцав*; *делушан*²; *делушай*; *делушкав*; *делушкасӣ*; *делушљав* / *делушњав*; *делцай*; *бељав*; *бељарски*; *бељасӣ*; *бељиков*; *бељкасӣ*; *бељчев*; *бељујав*; *бејукав*; *бејушав*; *бејушан*; *биљин*¹; *биљин*²; *дјелкав*; *дјелишан*; *дјелашки*;

• ГЛАГОЛИ:

• несвршеног вида: *делесасӣи се*; *делискайи се*; *деласкайи (се)*; *беличайи се*; *делкайи се*; *делукайи се*; *делусайи се*; *делускайи се*; *делуцайи (се)*; *делуцкайи (се)*; *делкайи се*; *бељачији*; *бељусайи се*; *бијељайи се*; *бијељети (се)*; *билији (се)*;

• свршеног вида: *деласнуји*; *делнуји*; *делуцнуји (се)*; *дјенуји*;

• двовидски глагол: *делосайи*;

• ПРИЛОЗИ: *беличастӣо*; *делкасӣо*; *делушкаво*;

Сада ћемо навести све полисемантичне лексеме, које имају два или више значења. Код сваке лексеме у загради ћемо дати укупан број семантичких реализација.⁶ Такође смо ове лексеме разврстали по врсти речи којој припадају, а поређане су по броју значења, од највишег до најмањег. Укупан број полисемантичних лексема је 99.

• ИМЕНИЦЕ:

• именице мушког рода: *белац* (22); *белаиш* (8); *белан*¹ (6); *бељац* (6); *белић* (5); *белов*¹ (5); *белош* (5); *делча* (5); *дјелин* (5); *дјелиш* (4); *деланак* (3); *белаћ* (3); *белоња* (3); *делушан*¹ (3); *делчић* (3); *бељак* (3); *биљан* (3); *делак* (2); *деланац* (2); *белањак* (2); *беличан* (2); *делкан* (2); *делун* (2); *делујак* (2); *бељ*¹ (2); *бељар* (2); *бељик* (2); *биљац* (2); *биљејак* (2); *биљчић* (2); *дјеладин* (2); *дјелас* (2); *дјелик* (2);

• именице женског рода: *белица* (30); *делка* (29); *белина* (20); *делоћа* (10); *белача* (9); *делуша* (7); *бељача* (7); *деловача* (6); *делојка* (6); *бељуја*¹ (6); *делика* (5); *делчица* (5); *делија* (4); *делушина* (4); *деовица* (4); *белашица* (3); *беликовина* (3); *беличица* (3); *делушица* (3); *бељевина* (3); *бељка* (3); *бељушина* (3); *биока* (3); *белава* (2); *беланчевина* (2); *деласица* (2); *белашина* (2); *делвица* (2); *делигдба* (2); *делизна* (2); *делилица* (2); *делинка* (2); *делионица* (2); *беличавосӣ* (2); *делкица* (2); *беловка* (2); *делорка* (2); *бељавина* (2); *бељарица* (2); *бељина* (2); *бејуша* (2); *бејушица* (2); *бејушка* (2); *беона* (2); *беоница* (2); *биљејина* (2); *биљчина* (2); *биовица* (2); *дјелавина* (2); *дјеленка* (2);

• именице мушког и женског рода: *беља*¹(12); *делоша* (2);

• именице средњег рода: *делило* (9); *беличко* (3); *деланце* (2); *беливо* (2);

• ПРИДЕВИ:

• *беликасӣ*, -а, -о (2); *делуњав* (2); *делушав* (2); *делушасӣ* (2); *бељан* (2); *белов*² (2); *беловљев* (2);

⁶ У РСАНУ и РМС значења су распоређена по тачкама, међутим ми у овом раду не наводи-мо њихов број.

• ГЛАГОЛИ:

- несвршеног вида: *белићи* (*се*) (10); *белети* (*се*) (7); *беласати* (*се*) (2).

Закључак је следећи (в. табелу 1): од укупно 306 суфиксалних деривата, моносемичних има 207 (именица 145, придева 45, глагола 22, прилога 3), а полисемичних има 99 (именица 89, придева 7, глагола 3).

Табела 1: Табеларни приказ моносемичних и полисемичних деривата.

Деривати	Именице				Придеви	Глаголи			Прилози
	m.	f.	m./f.	n.	adj.	impf.	pf.	impf./pf.	adv.
Моносемични	47	80		10	45	17	4	1	3
Полисемични	33	50	2	4	7	3			

У грађи, као што можемо видети у табели, једнозначних придева и глагола има знатно више од вишезначних, а слично је и са именицама. Зашто је то тако? Моносемантичне речи „су само специјалне речи“, као што су термини, туђице итд., тако да је „моносемантичност [...] последица сиромаштва семантичког садржаја, сиромаштва семантичких елемената који су у њему, последица, да тако кажемо, моноелементности семантичког садржаја.“ (Гортан-Премк 2004: 42). Стога, моносемантичне речи су нискофреквентне речи, које спадају у периферију лексичког система. Тако у грађи постоје разни називи и термини, нпр. *беланица* или *белацица* за чарапу, *белара* и *беличник* за јабуку, *беленица* за бундеву, *белон* за рибу, *белук* за мараму, *бјележ* за млеко итд. Ту спадају изведени присвојни придеви који означавају припадност, који се односи на нешто или који су од нечега, нпр. *белавчин* „који припада белавки“, *белачки* „који се односи на белца“, *беланчевински* „који је од беланчевине“ итд. Затим постоје бројни придеви субјективне оцене: *беласкав*, *беликаси*, *белинав*, *белуцав* итд. Такви су и глаголи, нпр. *белуцакати* (*се*) итд. Једнозначне су и збирне именице: *беланцаг* и *белације*, глаголске именице: *беласање*, *беласкање* итд. и именице изведене моционим суфиксима: *белав* : *белавка*, *белавица*; *белош* : *белоша*, *белошица* итд.

За разлику од моносемантичности, полисемантичност је „последица богатства основног семантичног садржаја, богатства семантичких елемената у њему“ (Гортан-Премк 2004: 42). Такви продуктивни деривати су речи из општег лексичког фонда који се односе на човеков свакодневни живот и стварају се из потребе да опишу ствари око нас, тако да су оне најфреквентније. Елементи као што су архисема и семе нижег ранга су „индуктори за асоцијације“ и тада се добијају нове семантичке реализације у оквиру исте лексеме, када се она употребљава у „новој комуникацијској ситуацији, у новом, друкчијем контексту односно у посебној семантичкој позицији.“ (Гортан-Премк 2004: 42). Полисемантичка структура лексеме састоји се из примарног, номинационог значења и секундарних семантичких реализација, а „примарност основног значења огледа се и у томе што секундарна значења обично настају од њега“ (Драгићевић 2007: 133). Међу дериватима постоје они који су настали од примарног, основног

значања простог придева *део* и они настали од секундарних значења придева *део*.

Сада ћемо описати настајање деривата у овом гнезду. Д. Гортан-Премк на-браја четири хипотезе везане за настајање деривата (Гортан-Премк 1995-1996). Изведенице од придева *део* настају на основу три начина:

- Основни и најчешћи начин јесте „један акт семантичко-морфолошког варирања једног творбеног модела“ (ibid. 76). Тим начином код нас настали су: једнореферентни деривати, нпр. речи субјективне оцене (в. лексеме под бројем 1. у лексичко-семантичким скуповима) и моционе речи (*белав* : *белава* итд., в. лексеме под бројевима 127-145) и двореферентни деривати, „код којих се реч у творбеној основи јавља са целокупним семским садржајем (архисемом и семама нижег ранга)“ (ibid. 77), нпр. *ђелова* – *ђеловица* „крава“ итд.

- Други начин је „више пута поновљен исти акт семантичко-морфолошког варирања истог творбеног модела. Нпр. лексема *делка* у Речнику САНУ забележена је у више семантичких реализација [...] Све су оне настале независно једна од друге, новим актом варирања, понављањем истог творбеног модела [...] све су оне, да тако кажемо, радијално везане за реч у творбеној основи“ (ibid. 77). Таквим начином настају именички деривати с придевском основом и придевски деривати са именичком творбеном основом, по моделу: *онај који је или оно што је као њидев у њворбеној основи*. Таквих деривата има доста у нашој грађи и они имају богату полисемантичку структуру, зато што су могућности понављања истог творбеног модела неограничене.

- Трећи начин је када имамо „два хомоформна творбена модела и два одвојена акта семантичко-морфолошког варирања чији се резултати повезују у једну лексему“ (ibid. 79), нпр. *дељача* има седам семантичких реализација, две су настале од именице *дељ*² (в. 71, 73.), три од придева *део* (72, 151, 202 и 204.) и једна од глагола *делиџи* (103.).

Сада ћемо анализирати деривациони потенцијал изведених лексема. У деривационом гнезду основна лексема *део* је у творбеној основи првостепених деривата, што значи да су сви 1-степенни деривати настали од придевске творбене основе. У нашој грађи њих има највише. Другостепенни деривати у својој основи имају првостепене, тј. могу имати придевску, именичку или глаголску творбену основу (нпр. *део* > *белав*² > *делушав* или *део* > *белац* > *белачки* или *део* > *делиџи* > *делилац*). Они су „више резултат граматичке него семантичке трансформације“ (СДР 9). Затим 2-степни деривати су у основи 3-степенних итд. „Потврдило се да просте речи имају највише деривата, да првостепених деривата има убедљиво више него другостепених, другостепених је више него трећестепених итд.“ (Драгићевић 2007: 200). Деривата четвртог степена веома је мало у једноме деривационом гнезду (у раду регистровани смо само три примера, в. под бројевима 9, 11 и 228).

Д. Гортан-Премк разликује радијалну и ланчану деривацију као основне моделе ширења деривационог гнезда. Деривати добијени радијалним типом деривације могу бити 1-степенни, а 2-степенни деривати образују са лексемом у творбеној основи „подгнездо“, у којем могу ланчано настајати нови деривати (као у нашем случају: *део* > *белав*¹ > *белавица*, *белавка* > *белавчин*). Деривати

развијени ланчаном деривацијом „у творбеној основи имају цео, или готово цео, семантички садржај иницијалне лексеме, тако да су они више резултат граматичке него семантичке деривације“ (СДР 9-10), нпр. тако је настао аугментатив од аугментатива: *бељ*² > *бељина* > *бељешина*.

3.2. Лексичко-семантички скупови

У овом поглављу ексцерпирана грађа је подељена по лексичко-семантичким скуповима. Блиска значења чине лексичка језгра, тачније подсистеме у оквиру једног ширег семантичког поља назива за белу боју. Сваки лексичко-семантички скуп носи наслов, понекад и у виду кључних речи, а затим, уколико је то могуће, прво место заузима значење или више значења придева *део*, а потом су нанизана значења суфиксалних изведеница, са свим семантичким преливањима и нијансирањима. Неведено је укупно 232 значења. У оквиру сваког значења даље су поређане лексеме: на првом месту уколико имамо потврду, придев *део* нултог степена деривације, затим првостепене деривате, а даље се ређају 2-степени, 3-степени и 4-степени деривати.⁷

Велики део ексцерпираних грађе представљају термини. По мишљењу Д. Гортан-Премк, термини припадају лексичком фонду, али се третирају као специјална лексика, јер се користе за номинацију стручних и научних појмова. Тако термини имају значења у којима се налазе само архисеме, без сема, тј. „[...] само апстракцијом издвојена појмовна вредност реалије на коју се односи номинација термина“ и зато „имају веома ограничену способност даље семантичке дисперзије.“ (Гортан-Премк 2004: 118). Односно, њихова полисемантичка структура семантички је затворена и не може се ширити метафоричким путем.

Термини из ексцерпираних грађе из оба речника су углавном означени квалификаторима, који указују на то ком терминолошком систему припадају. Доследно су означени термини из зоологије (али само за дивље животиње), ботанике, агрикултуре, историје, књижевности, хемије, биологије, медицине, анатомије, минерологије, геологије, штампарства, железнице и политике. Необележена је она лексика која је проблематична, јер функционише и као лексика општег фонда и као терминологија (нпр. речи које именују делове људског и животињског тела, домаће животиње, биљке, кућишке судове, јела итд.). Д. Гортан-Премк сматра да би се за лексеме које припадају и општем лексичком фонду и терминолошком „могла применити квалификација, што досад нисмо чинили, ‘и зоол.’ или ‘и бот.’ која би, с обзиром на то да изостанак квалификације значи припадност општем лексичком фонду, значила да реч припада и општем и посебном

⁷ Приликом ексцерпирања из речника, наишли смо на лексеме којима нисмо могли да одредимо тачно значење: *делкица* је полисемична лексема која у Речнику САНУ и Речнику МС под бројем 1. има наведено *дем. од делка*, без примера, тако да се не може утврдити на која све значења се односи ова лексема (*делка* у Речнику САНУ има девет значења); придев *деловљев* има значење „који припада белову“, без примера, међутим именица *δ(j)елѿв* има више значења и ми смо се определили за прво значење („животиња беле боје“), које је најлогичније; *делоњица* је деминутив од *делоња*, али по примеру не можемо одредити које је значење. Такође да напоменемо да смо у неким случајевима значење одређивали по примерима, с обзиром на то да је дефиниција била непрецизна, нпр. код лексема *беластй*, *белачина*, *делуњав* и *бељчев*.

лексичком фонду” (Гортан-Премк 2004: 66). Постоје и такве лексеме које међу својим значењима имају једну или више термилошких реализација. Тако, на пример, *делац* има термилошка значења из области историје, зоологије, агркултуре, и минерологије.

У ниже наведеним скуповима доследно смо обележили лексему уз чија значења у речницима стоје квалификатори:

- покр. односно покрајинско значење; у раду такве лексеме смо обележавали са звездицама (*) и укупно има 91 лексема са једним или више покрајинским значењем;
- нар. односно „народно“ значење јавља се само уз три подзначења лексеме *делоћа*;
- заст. односно застарело значење стоји уз четири лексеме: *бељаиш*, *деларница*, *деланчастӣ* и *бељевина*;
- фиг. односно фигуративно значење стоји уз седам значења следећих лексема:⁸ *деласайи (се)*, *део*, *белина*, *делоћа*, *делан*¹, *беља*¹.

▪ У овом скупу налази се лексика из основног лексичког фонда, који се односи на човека и предмете из свакодневног живота и рада:

• Основно значење беле боје изражено придевом:

1. „део, који је боје снега или млека; беличаст, помало део“: (0) *део*, *бели*; (1) *делав*², *бељав**, *деласӣ*, *бељасӣ*, *дељан**; (2) *белињав*, *делуњав*, *беличав*, *делужљав* / *делужњав**, *бељуаив*, *бељукав**, *дјелкав*, *делушав*, *бељушав*, *беликастӣ*, *делкастӣ*, *бељкастӣ*, *делушастӣ*, *беличастӣ*, *делушастӣ*, *делушай**; *делушан*², *бељушан**; *делашан*; (3) *делушкав*, *делушљав* / *делушњав*, *деличарастӣ*, *делушкастӣ*;
2. „сасвим део“: (1) *белцат* (само уз придев *део* као појачање); *бељан** хип.;
3. „који се белином одваја од средине“: (0) *део*;
4. „који се издваја светлом бојом од околине, позадине“: (0) *део*;
5. „о ономе што је светле боје у супротности са нечим тамним исте врсте“: (0) *део*;

• Основно значење изражено именицом:

6. „оно што је беле боје“: (1) *делило*, *белина*, *делош*², *делоћа*; (3) *деличавостӣ*;
7. „део, бела“ (у атрибутској служби): (1) *делац*, *делача*, *делојка*; *белица*; (2) *беличица* дем. хип.;
8. „особина по којој се за нешто каже да је бело“: (1) *делило*, *белина*, *делоћа*; (3) *деличавостӣ*, *бељушавостӣ*;

• Основно значење изражено прилогом:

9. „у малој мери део, помало део“: (3) *делкастӣо*, *делушкаво*; (4) *деличастӣо*;⁹

• Основно значење изражено глаголом:

10. „постајати део“: (1) *белейи*, *дијељеји (се)*, *дијељайи се*, *билији (се)*;

⁸ Д. Гортан-Премк изоставља овај квалификатор када наводи примере из РСАНУ, објашњење је следеће: „два су разлога томе: први је општа лексикографска непрецизност у фигуративном квалификовању, други је у еволуцији лексикографских знања о фигуративности и прилагођавању праксе тим знањима“ (Гортан-Премк 2004: 39).

⁹ Добијени су конверзијом, од придева *деличастӣ*, *делкастӣ*, *делушкав*.

11. „мало се белети; испрекидано, местимично се белети; појављивати се белом бојом између других боја; преливати се у бело“: (1) *деласайи (се), делесайи се, делусайи се, дељусайи се**, (2) *деласкайи (се) дем., делискайи се, делускайи се* (3) *делуцкайи (се), делушкайи се, деличайи се;* (4) *делукайи се, делуцайи (се)*;¹⁰
- Значења која се односе на светлост, дан, сјај сунца:
12. „видан, светао, блештав; обасјан“: (0) *део*;
13. „светлост (дана, зоре)“: (1) *белило, белина, белоћа*;
14. „особина онога што светли; сјај, светлост; бело усијање“: (1) *белина, белосй, белоћа*;
15. „бело усијање, ужареност“: (1) *делило*;
16. „постајати светао, видан“: (1) *белейи*;
17. „показивати се (о дану, зори, небу)“: (1) *белейи*;
18. „сијати белином, светлети се“: (1) *белейи се*;
19. „осветљавајући чинити белим“: (1) *белийи*;
20. „бити бео, одавати белину, својом белином падати у очи, издвајати се белом бојом (у мраку или од предмета друге боје)“: (1) *белейи се*; (2) *делкайи се дем.*;
21. „бледети, губити првобитну боју (нарочито текстилна материја на сунцу)“: (1) *белейи*;
22. „забелети се, засјати белином“: (2) *деласнуйи, делнуйи**, *дјенуйи**; (3) *делуцнуйи (се)*;
23. „који се беласа, који се пресијава белином“: (2) *деласав, деласасй, делусав*; (3) *деласкав, делуцав*;
24. „све што се беласа“: (2) *делашије coll.*;
25. глаголске именице: (2) *деласање, делусање, дељење*; (3) *деласкање, делуцкање*;
26. фиг. „истицати се, падати у очи“: (1) *деласайи (се)*;
- Остала, апстрактна и фигуративна, експресивна значења:
27. „бистар (о течностима); провидан, прозиран“: (0) *део*;¹¹
28. „широк, простран“: (0) *део*;
29. „добар, исправан, позитиван (обично уз “црн” као супротност)“: (0) *део*;
30. фиг. „срећан, пријатан“: (0) *део*;
31. фиг. „чедан, невин, безгрешан“: (0) *део*;
32. фиг. „спокојан; миран, сигуран“: (0) *део*;
33. фиг. „морална, духовна чистота“: (1) *белина, белоћа*;
- Називи за људско тело, пут и косу:
34. „о човечјој кожи и деловима људског тела који делују светло“: (0) *део*;
35. „о живим бићима која по некој спољашњој особини делују светло“: (0) *део*;
36. „бело тело, бела пут“: (1) *белина*; (2) *делушав, делушан*¹;
37. „о кавкаској раси и њеним припадницима“: (0) *део*;
38. „човек беле расе“: (1) *делац, дељац, дијељац*; (2) *делачки, делкиња*;

¹⁰ Ове изведенице ЕРСЈ изводи од псл. придева **bēlasъ*, од којег је настало наше *бјелас* „бео коњ, во“ (ЕРСЈ 360 s.v. бјелас).

¹¹ О *делој води* као бистрој и прозирној води и о придеву *део* у означавању светлог, прозирног, чистог пише М. Ивић (1999: 13-14).

39. „о седој или албинској коси, такве или сличне боје; о седим људима или албинима“: (0) *бео*;
40. „седина, седа коса“: (1) *белина*;
41. „светлоплав (о коси и брковима)“: (0) *бео*; (2) *беличан**, *беличаст*, *белуљав*, *белушав*;
42. „мушкарац светлопаве, беле, седе косе“: (1) *белоња*, *белош**, *беља¹*, *бељац**; (2) *белушан¹*, *белча**;
43. „жена беле коже и косе“: (1) *белица**, *белка* хип.; (2) *белојка*, *белушача**;
44. „дечак светлопаве косе“: (1) *бјелин*, (2) *белкан*;
45. „постајати сед, седети“: (1) *белети*;
46. „чинити да неко седи“: (1) *белити*;
- Човекове свакодневне радње:
47. „умивен, опран“: (0) *део*;
48. „умивати, прати“: (1) *делиџи*;
49. „чинити себе белим, мазати се белилом“: (1) *делиџи се*;
50. „козметичко средство беле боје (прах, течност или помада) за бељење и улешавање лица“: (2) *делило*;
- Називи за људе и бића:
51. „мирски свештеник (код православних)“: (1) *делац* јек.;
52. „католички калуђер који по правилу свога реда носи бело одело“: (1) *делац* јек.;
53. „војвода у сватовима“: (1) *делов¹*;
54. „војник који има бело ремење“: (1) *бељаш* заст.;
55. „онај који је обучен у бели дрес (у спорту); онај који игра белим фигурама (у шаху)“: (0) *део* (у именичкој служби у облику мушког рода, само у одређеном виду);
56. „о измишљеним човеколиким бићима“: (0) *део*;
57. „измишљено страшно биће којим плаше децу“: (1) *дјелоја**;
- Материја и предмети беле боје:
58. „о материјама које су по природи у потпуности такве боје“: (0) *део*;
59. „о предметима начињеним од материје такве боје“: (0) *део*;
60. „о предметима који су по површини такве боје, којима је та боја карактеристична“: (0) *део*;
61. „оно што је беле боје, део површине такве боје“: (0) *део* (у именичкој служби у облику средњег рода);
- Именовање прекривача, одеће и процеса бељења:
62. „поњава или ћебе од вуне, ређе од конопље, које служи обично за покривање“: (1) *делац* јек., *бељац* јек., *диљац*, *дељ²*; (2) *деља¹* јек., *бељетишина* аугм., *диљетишина** аугм., *дељина* аугм., *дељић²* дем., *диљчина* аугм., *диљчић* дем.;
63. „покривач за дете у колевци, обично ланен“: (2) *диљак**; (3) *диљетиак**;
64. „бело платно; рубље беле боје; постељина“: (1) *деливо*, *делија*, *делило* ек., *белина*, *делоња*, *дјелик*; (2) *диљаник*, *диљетишина**;
65. „врста тканине од белог памука“: (1) *дјелиш**;
66. „који је од врсте тканине од белог памука“: (2) *дјелишан**;
67. „бела вуна“: (1) *белица**;

68. „онај који прави бељеве, ћебад од вуне, ређе од конопље, која служе обично за покривање“: (2) *бељар*;
69. „који се односи на бељара“: (3) *бељарски*;
70. „одело, део одела или рубља такве боје“: (0) *део* (у именичкој служби у облику средњег рода); (1) *белина*;
71. „бела мушка и женска сукнена горња одећа, негде с рукавима, негде без рукава; бели гуњ преко кога се опасује гуњина“: (1) *белача*, *белка*, *беља*¹ *јек*; (2) *белачина* *аугм.*, *бељак**, *бељац* *ик.*, *биљац*, *бељача*, *дјељешина** *аугм.*; (3) *биљетшак**, *биљчина* *аугм.*, *биљчић* *дем.*;
72. „бела чарапа“: (1) *беланица*, *белацица*, *белача*, *бељача*;
73. „врста капе“: (2) *бељача*;
74. „бела марама какву су у старије време жене носиле на глави“: (1) *делук**;
75. „сељак који носи одело од белог сукна или пртенице“: (1) *бељак**;
76. „прањем, квашењем и сунчањем или искувавањем чинити белим: платно, рубље; восак“: (1) *белиши* (*се*);¹² (2) *бељачиши*;
77. „онај који се бави бељењем тканина“: (2) *белиља*, *беља*², *бељар*, *бељара*; (3) *бељачица*¹, *деларица*, *бељарица*;
78. „просторија, место где се бели платно“: (2) *белило*, *белионица*; (3) *беларница* *заст.*, *бељарница*, *бељачица*²;
79. „одељење у фабрици где се врши бељење“: (2) *белионица*;
80. „дрвена лопатица којом се лупа платно кад се бели, пере; пракљача, пратљача“: (2) *белилица*;
- Називи који се односе на камен:
81. „који је цео или већим делом саграђен од камена беле или светле боје, поплочан, ограђен њим“: (0) *део*;
82. „бели млински камен“: (1) *белаци* *јек.*, *белаш*;
83. „бели мрамор“: (1) *бељац**;
- Називи који се односе на сребро:
84. „сребрн, украшен сребром; сјајан“: (0) *део*;
85. „сребрн новац, цванцик; предмет беле боје (сребрн новац, емајлиран гвозден предмет итд.); сребро“: (0) *део* (у именичкој служби у облику средњег рода); (1) *белаци*, *белина*, *белица*, *белка*, *бељак**; (2) *белча**, *белчић* *дем.*;¹³
86. „новац који се од сватова скупља за младу“: (1) *белило*;
87. „метак“: (1) *белоша*;
88. „нож, јагаган, револвер белих корица, беле дршке“: (1) *белан*¹ *јек.*;
- Називи који се односе на папир:
89. „неисписан, празан“: (0) *део*;
90. „неисписан, непопуњен: формулар, бланкет уопште, папир, хартија (за разне потребе)“: (1) *белица*;
- Називи који се односе на дрво:
91. „гулити кору с дрвећа“: (1) *белиши*;
92. „љуштити, скидати кору (о воћу)“: (1) *белити*;

¹² Од овог првостепеног глагола настале су лексеме које се налазе под бројевима 76-80.

¹³ Упореди са лексемом *бела* у значењу „турски новац, првобитно сребрни (кован у доба

93. „даска од чистог, здравог дрвета“: (1) *белуџи**;
94. „скидати шашу с кукурузног клипа, комишати“: (1) *белиџи**;
 • Називи који се односе на кречење и бојење:
95. „који је окречен таквом бојом или оивичен зградама такве боје“: (0) *део*;
96. „премазивати или бојити нечим белим“: (1) *белиџи*;
97. „(о)белити, (о)кречити“: (2) *делосаџи**;
98. „средство за бељење: размућен креч у води или бео прашак или бела земља“:
 (2) *белило*;
99. „време кад се бели, кад се врши радња бељења“: (2) *белигдба*;
100. „бељење“: (2) *белигдба*;
101. „врста мекшег кречњака“: (3) *бељаник**;
102. „личилац, молер, онај који бели“: (2) *белилац*, *бељач*;
103. „четка за кречење“: (3) *белилица*, *бељача*;
 • Кухињска лексика:
104. „врста јела“: (2) *беланица*;
105. „брашно“: (1) *делош*;
106. „бели пекарски хлеб“: (1) *делов*¹ јек., *бељаз**, *бељош**; (2) *дјеловница**;
107. „прозрачна беланчевинаста материја у јајету око жуманцета која при кувању побели“: (1) *беланак*, *белањак*, *беланац*, *беланице*, *белац**, *белка*; (2) *беланцаг* coll., *деоце**, *белицац*, *белуце**;
108. „млеко“: (1) *дјележ**;
109. „разводњавати, сипати воду (у вино)“: (1) *белиџи*;¹⁴
110. „разводњено млеко“: (2) *дјелавина*, *бељавина* јек.;
111. „бели смок и јаја“: (2) *беливо**;
112. „постан сир од сурутке“: (2) *белава*;
113. „бело вино“: (2) *бељушика**;¹⁵
114. „суд за вино који је беле боје“: (1) *делојка*;
115. „купа од беле печене земље, врч“: (1) *белић*;
116. „тањир“: (1) *белић*;
 • Називи који означавају различите појаве и ствари:
117. „светла скрама на језику“: (0) *део* (у именичкој служби у облику средњег рода);
118. „бела пега на нокту (обично у виду полукруга)“: (0) *део* (у именичкој служби у облику средњег рода); (1) *белина*;
119. „бела пега на рогу“: (1) *белина*;
120. „беле длаке више копита код коња“: (1) *дјелоџине**;¹⁶
121. „бело месо у кокоши или ћурке“: (1) *белина*; (2) *белушина*;
122. „од ветра запењено море“: (2) *бељавина* јек.;
123. „плитко место у мору где се море бели од песка“: (1) *дјелар**, (2) *дјелавина*, *дјељавка**;¹⁷
124. фиг. „снег“: (1) *делан*¹ јек., *беља*¹.

¹⁴ Од овог глагола настале су лексеме под бројем 110 и 111.

¹⁵ Од *белуша* „грожђе“. В. етимологију ове лексеме у ЕРСЈ 136-137 s.v. *бељува*.

¹⁶ Уп. ЕРСЈ 124 s.v. *белотина*.

¹⁷ За лексеме под бројевима 123 и 124, уп. ЕРСЈ 72-73 s.v. *белав*.

■ Лексика везана за животиње:

125. „о животињама чија је вуна, перје, длака беле боје“: (0) *део*;
126. „о перју, вуни и др. такве или сличне боје“: (0) *део*;
 ♦ Називи за домаће (питоме) животиње беле боје:¹⁸
 • Називи за *Bos taurus*:
127. „во“: (1) *белав*¹, *белан*¹, *белаш* јек., *белоња*, *белоша*¹, *белча*^{*}, *беља*¹, *биља*¹, *бјелас*^{*}; (2) *биљин*¹;
128. „крава“: (1) *белава*, *белка*, *белуља*, *делуна*^{*}, *делуша*, *беља*¹, *бјелова*^{*}; (2) *белавица*, *белавка*, *белавчин*, *белујка*^{*}, *бјеленка*^{*}, *бјеловица* дем.;
 • Називи за *Equus caballus*:
129. „коњ“: (1) *белан*¹, *биљан*^{*}, *белаћ*, *белац*, *бељац*, *белаш* јек., *белко*, *белов*¹, *белош*, *бјелас*^{*}, *бјелин*; (2) *белаћина*, *белашина* аугм., *белкан*, *беловљев*, *белча*^{*}, *бељчев*;
130. „кобила“: (1) *белица*, *белка*, *делуша*;
 • Називи за *Ovis aries*:
131. „овца“: (1) *белица*, *белка*, *бељка*^{*}, *делуша*, *бјељеша*^{*}, *бељуја*¹; (2) *белашница* јек., *делушица*^{*}, *делојка*, *белчица* дем., *бељкача*, *бјеладинка*^{*}, *бјеленка*^{*};
132. „ован“: (1) *белац*, *белко*, *биљан*, *бјелин*; (2) *беличан* јек., *беличко*^{*}, *делушко*^{*}, *бељушко*^{*}, *бјеладин*^{*}, *бјеличин*^{*};
 • Називи за *Capra hircus*:
133. „коза“: (1) *белача*, *белка*, *белоша*, *делуша*, *беља*¹, *биља*², *бјелеша*, *бјељеша*, *бјељоша*^{*}; (2) *беловка*, *белошица*, *белашница* јек., *бјелешница* дем., *бјељешница*^{*}, *биљин*², *бјелкеша* / *бјелкоша* / (3) *бјелкошица*^{*};
134. „јарац“: (1) *белан*¹, *белоња*, *белош*, *бјеладан*, *бјеладин*^{*}, *белавац*, *беличко*^{*}, *бељујан*^{*}; (2) *бељушко*;
135. „јаре“: (2) *белче*^{*};
 • Називи за *Sus*:
136. „вепар“: (1) *белак*, *белан*¹, *делуј*, *бељуј*^{*}, *делуш*^{*}, *беља*¹, *бјелин*; (2) *делујов*, *белча*^{*}; (3) *белчић*;
137. „крмача“: (1) *белача*, *белица*, *белка*, *делуја*, *бељуја*¹, *беља*¹;
 • Називи за *Canis familiaris*:
138. „пас“: (1) *белко*, *белов*¹, *бељов*^{*}, *беља*¹, *бјелин*; (2) *белич*^{*}, *белкош*, *беловљев*, *беловина*² аугм.;
139. „куја“: (1) *белка*;
 • Називи за *Felis domestica*:
140. „мачка“: (1) *белица*, *белка*, *белко*, *бељуја*¹; (2) *белчица* дем.;
141. „мачор“: (1) *белић*, *белко*;
 • Називи за *Gallus*:
142. „кокошка“: (1) *белка*, *биљка*², *биока*, *беља*¹, *бељуја*¹, *бељуша*, *бјелоја*; (2) *биљкица*^{*} дем.;
143. „петао“: (1) *белац*, *биљан*; (2) *беличко*^{*};
 • Називи за *Anser domesticus*:

¹⁸ У овим скуповима бројне именице настају помоћу моционих суфикса. О именичкој моцији в. код Б. Ђорића (2008). О називима за домаће животиње, насталим од придева *део*, в. код Јанковић (2010).

144. „гуска“: (1) *белица*, *делка*;
145. „гусан“: (1) *белац*;
- Називи за *Maleagris gallopavo*:
146. „ћурка“: (1) *делка*;
147. „ћуран“: (1) *белац*; (2) *делчић*;
- Називи за *Anas*:
148. „патка“: (1) *белица*, *делка*; (2) *делчица* дем.
- ◆ Називи дивљих животиња беле боје:
 - Зглавкари:
149. „*Palimurus vulgaris*, рак“: (1) *делаиш* јек., *делка*;
- Инсекти:
150. „*Pediculus vestimenti* из ф. *Pediculidae*, одећна ваш“: (1) *делаца*, *бељача*, *белица*; (2) *бељница* / *бељњача**;
151. „лептир“: (1) *делаћ*, *белац*;
152. „*Scolytus mali* и *Scolytus rugulosus* из ф. *Bostrychidae*, тврдокрилац“: (1) *дељикар*;
- Гмизавци:
153. „змија неотровница“: (1) *белица* јек.;
154. „барска змија *Tropidonotu (Natrix) natrix*, белоушка“: (1) *белош**;¹⁹
- Слатководне речне рибе:
155. „*Alburnus alburnus (lucidus)* из ф. *Syrprinidae*, сјајна укљева“: (1) *белић* јек., *белица*, *делка*, *бељка**, *делва**; (2) *делкица*, *белојка**, *делушавка*, *делушица**, *делчица*, *деовица*, *дијавица**, *диовица**, *деулица* / *деуљица*, *делвица*;
156. „*Chondrostoma nasus*, подуства: (1) *бјелиш**; (2) *диовица**, *дивовица*, *бјелишић* дем.;
157. „*Abramis ballerus*, кесега“: (1) *делка*; (2) *бељарица**, *деовица*;
158. „*Abramis brama (Alburnus bipunctatus)*, деверика“: (1) *делка*; (2) *деовица*, *делвар**;
159. „*Thymallus thymallus (T. vulgaris, T. vexillifer)* из пор. *Salmonidae*, слична пастрмки“: (1) *делон*, *делун*;
160. „*Leuciscus rutilus* из ф. *Syrprinidae*, белица црвенпера“: (1) *белека*;
161. „*Leucaspius delineatus* из ф. *Syrprinidae*“: (1) *делка*;
162. „*Leuciscus cephalus (Squalius cephalus, S. dobula)* из пор. *Syrprinidae*, клен“: (1) *делун*;
163. Назив за речну рибу без крљушти; белу рибу уопште: (2) *деовица*, *дељвица*;
- Морске рибе:
164. „*Gobius* из ф. *Gobiidae*, главочић“: (1) *белац* јек., *делаиш* јек.;
165. „*Lichia*, стрела“: (1) *билизна*, *билизина* / *билизма*;²⁰
166. „*Seriola Dumerlii*, стрељуша“: (2) *билизмуша*;
167. „*Clupea pilchardus*, сардела“: (1) *белац* јек.;
168. „*Acipenser huso (Huso huso)* из. пор. *Acipenseridae*, моруна“: (1) *бељуја*²;

¹⁹ О змији *белоушки* в. у Лома 2008а.

²⁰ В. етимологију ове лексеме у ЕРСЈ 97 с.в. белизна.

- Птице:
- 169. „Egretta (Ardea) garzetta, чапља“: (1) *белица* јек.;
- 170. „Hirundo (Delichon) urbana, ласта“: (1) *делка*;
- 171. „Oenanthe (Saxicola) oenanthe из ф. Turridae“: (1) *делка*;
- Сисари:
- 172. „Mustela foina, куна“: (1) *белица*, *делка*.
 - Лексика везана за биљни свет
- 173. „о биљкама које имају цвет беле боје, о самом таквом цвету; о биљкама које доносе плод светле боје“: (0) *део*;
- ◆ Ботаничка терминологија:
- Дрвеће:
- 174. „Quercus sessiliflora из ф. Fagaceae, врста храста, љутик“: (1) *дјелик*, *дељик*, *делов*¹, *дељ*¹; (2) *дељи*, *дељић*¹, *дељичак* дем., *делов*², *деловача*, *деловина*¹, *дељиков*;
- (3) *дељиковина*;
- 175. „Quercus ilex из ф. Fagaceae, слична храсту“: (1) *делов*¹; (2) *делов*², *деловача*, *деловина*¹;
- Биљке са цветовима:
- 176. „Sambucus nigra, зова“: (1) *делика* јек.; (2) *деликовина* јек.;
- 177. „Leontopodium alpinum из пор. главочика, рунолист“: (1) *белица*; (2) *беличица* јек.;
- 178. „Marrubium vulgare из пор. уснатица, бели тетрљан“: (2) *делушина*, *дељушина*²¹;
- 179. „Stachys annua, старачац“: (2) *дељушика*^{*}, *дељушина*;
- 180. „Leucanthemum vulgare, воловско око“: (1) *белица*;
- 181. „Bellis perennis из ф. Compositae, красуљак“: (1) *делка*;
- 182. „биљка из ф. Umbelliferae“: (1) *дјелиш*^{*};
- 183. „ружа“: (1) *белица*;
- Гајене биљке:
- 184. „Cannabis sativa mas, мушки струк конопље“: (1) *делка*, *дељка*^{*}; (2) *делојка*, *дељојка*^{*};
- Траве:
- 185. „Calamagrostis epigeios из ф. Gramina“: (2) *делешина*, *делушина*;
- 186. „Adropogon (A. gryllus) из ф. Gramina, ђиповина“: (2) *дељуш*, *дељушина*;
- 187. „трава налик на копитњака, вероватно подбел Tussilago“: (2) *делушина* јек.;
- 188. „трава налик на виш, вероватно Sesleria coerulea“: (1) *дјелиш*^{*};
- 189. „врста траве“: (2) *делушица*^{*}, *дељушка*^{*};
- Остало, са или без квалификатора:
- 190. „део дрвета између коре и сржи“: (1) *делик*^{*}, *дељик*, *дељика*, *белина*, *дељ*¹; (2) *деликовина*, *дељевина*, *дељина*;
- 191. „део биљне семенке, резервна храна биљке“: (1) *деланак*, *деланце*, *делањак*;
- 192. „дрво с којег је огуљена кора“: (2) *дељевина*;
- 193. „нека горска биљка“: (2) *дјелушика*^{*};

²¹ Упореди значења под бројевима 178, 179, 185, 186, 187 и 189. са етимологијом у ЕРСЈ 136-137 с.в. бељува.

194. „врста гљиве на буковом пању“: (2) *делчица*;
195. „врста корова“: (1) *дељуја*¹;
196. „млада шума“: (2) *деликовина*;
197. „болест лана“: (1) *делоћа*.
- ◆ Агрикултурна терминологија:
 - Воће:
198. „шљива“: (1) *делача, делаш, делија, делика, делија**, *делина, делица, дељица**, *делвица, делка, делуша*; (2) *делиница, делинка**, *деличица јек.*, *деличка**;
199. „грожђе“: (1) *делак ек.*, *делац јек.*, *делина; делка, диока, делуша, делашница*; (2) *делашина, делушка*;
200. „јабука“: (1) *делара, делија, делика, делина, делица, делка, деловача*; (2) *деличник, делуника**;
201. „бресква“: (1) *делача, дељача, делица, деловка*;
202. „крушка“: (1) *делица, делка*; (2) *дјелијанка*;
203. „смоква“: (1) *дељача, делица, диона*;
204. „трешња“: (1) *делика, делица*;
- Поврће:
205. „кромпир“: (1) *делаћ јек.*, *делац јек.*, *делаш*;
206. „лубеница“: (1) *делинка**, *деловача*;
207. „кукуруз“: (1) *делац јек.*; (2) *деланац ек.*;
208. „бундева“: (1) *делениција*;
209. „диња“: (1) *деловача*;
- Житарице:
210. „*Triticum turgidum*, пшеница“: (1) *делија, делица*;
211. „просо“: (1) *делић*;
212. „жито (пшеница, јечам, оvas, раж)“: (0) *део* (у именичкој служби у облику средњег рода);
- Остало:
213. „дуван“: (1) *делушан*¹, *дјелушима**.

■ Придев *део* и изведенице од тог придева се такође појављују као термини из разних научних и стручних области. У грађи наилазимо на термине из историје, књижевности, хемије, биологије, медицине, анатомије, минерологије, геологије, штампарства, железнице и политике.

• Са скраћеницом ист. у речницима, која указује на историјску терминологију, постоје следећи примери:

214. „у Црној Гори присталица уједињења са Србијом (1918 године)“: (1) *делаш јек.*; (2) *дјелашки*;
215. „човек који повремено хајдукује“: (1) *делац** јек.;
- Из књижевности постоји један књижевни термин и два термина у песничком значењу:
216. „без риме, слободан (о стиху)“: (0) *део*,
217. „део, бела“: (1) *делан*², *деласица* (у атрибутој служби уз именице женског рода);

- Са скраћеницама хем. биол. у значењу хемијски, биолошки термин ексерпирано је неколико лексема и значења:
218. „органиско једињење, један од основних састојака биљних и животињских организама“: (1) *беланак*; (2) *беланчевина*; *беланчасиј* заст.; (3) *беланчевинасиј*, *беланчевински*;
- Медицинска терминологија:
219. „скрама на рожњачи, катаракта“: (0) *део* (у именичкој служби у облику средњег рода); (1) *белина*, *беона*, *биока*, *биола*, *биоњак*; (2) *делорка*, *беоница*, *ђјеница**;
220. „особа која има бело на оку“: (1) *беља*^{1,22}
221. „болест уста изазвана гљивама, stomatomycosis“: (1) *беласица*;
222. „врста малокрвности код младих девојака у пубертету, бледобоља“: (1) *белица*;
223. „обољење због повећаног броја белих зрнаца у крви, бледокрвност“: (1) *белица*;
224. „погоршање ране, diphtheritis vulnerum“: (1) *делоћа* нар.;
225. „црвени ветар, заразно обољење коже, erysipelas“: (1) *делоћа* нар.;
226. „врста болести“: (1) *делоћа* нар.;
- У једном значењу појављују се анатомски термини:
227. „спољна заштитна очна опна, беоњача“: (0) *део* (у именичкој служби у облику средњег рода); (1) *белац* ек., *белизна*, *белина*, *делорка*, *делуџак*, *беона*; (2) *беоница*, *беоњача*;
- Из минерологије:
228. „врста једрог зрнастог кварца беле боје“: (1) *белац* јек., *делуџ*; (2) *делуџак*, *делуџачни*, *делуџкасиј*; (3) *делуџрак**; (4) *делуџрак**;
- Геолошки термини се такође појављују у једном значењу:
229. „глиновито-кречна или лопаровита земља“: (1) *белача*, *белизна* sg.t., *белица**, *делуџа*, *бељуџа*, *бељевина* заст., *бељуџа*¹, *дилајка**; (2) *беловача*, *бељушка**;
- Из области штампарства забележили смо један термин:
230. „простор на странама књиге, новина исл. неиспуњен штампаним текстом (са стране или између речи); бело, цензурисано место у новинама“: (1) *белина*;
- Регистровани смо један железнички термин:
231. „возна исправа која се издаје на формулару за оне станице за које нема израђених картонских карата“: (1) *белица*;
- Последњи термин је из домена политике:
232. „контрареволуционар“: (0) *део* (у именичкој служби у облику мушког рода, само у одређеном виду).

²² У речнику САНУ ова лексема није означена као медицински термин.

4. Закључак

Од придева *део* суфиксацијом је добијено укупно 306 изведеница. Од тога је 234 именице, 52 придева, 25 глагола и 3 прилога. Моносемантичних лексема има 207, а полисемантичких 99.

Описали смо значења придева *део*, развијање његових деривата, једнозначних и вишезначних. Разврстали смо сва добијена значења придева *део* и његових суфиксалних изведеница по лексичко-семантичким скуповима. Тиме смо добили укупну слику целог творбеног језгра и показали у ком домену се највише користила основа (*дел >*) *део*, у којој области је била продуктивна. Навели смо укупно 232 значења. У табели 2 представимо, по редоследу наведених значења у лексичко-семантичким скуповима, број лексема и проценат.

Табела 2: Број лексема са процентима у лексичко-семантичким скуповима.

Значења	1-11	12-26	27-33	34-57	58-124	125-172	173-213	214-232
Број лексема	69	31	8	43	139	202	119	56
Процент	10%	5%	1%	7%	21%	30%	18%	8%

Највише има лексема за именовање домаћих и дивљих животиња (30%). Велики број је лексема које означавају предмете и материјале (21%) и терминологије из области ботанике и агрикултуре (18%). Остале значењске групе, које се односе на основно значење беле боје, на људско тело, пут и косу, на светлост, дан и сјај сунца итд, заступљене су са мање од 10%. Многобројне лексема и значења су велике старине и са великом сигурношћу можемо рећи да порекло воде из прасловенског периода.

У предговору прве свеске *Семантичко-деривационог речника*, Д. Гортан-Премк каже да: „бројност и структура деривационог гнезда једне лексема зависе, с једне стране, од њеног семског састава у основној реализацији и, с друге стране, од улоге коју за човека има појам именован датом лексемом“ (СДР 9). Придев *део*, носилац деривационог гнезда, има велику улогу за човека и тако засигурно има богат семантички и деривациони потенцијал.

РЕГИСТАР ЛЕКСЕМА

- белав¹** бѣлāv / бјѣлāv т.
белав² бѣлав, -а, -о adj.
белава бѣлава / бјѣлава f.
белавац бѣлавац / бјѣлавац т.
белавица бѣлавица / бјѣлавица f.
белавка бѣлāvка / бјѣлāvка f.
белавчин бѣлāvчин / бјѣлāvчин, -а, -о adj.
белаица бѣлаица / бјѣлаица f.
белајица бѣлајица / бјѣлајица f.
белак бѣлāk / бјѣлāk, -ака т.
белан¹ бѣлан / бјѣлан / бјѣлāн т.
белан² бѣлан / бјѣлан, -а, -о adj.
белана бѣлана / бјѣлана f.
беланак бѣлāнак / бјѣлāнак т.
беланац бѣлāнац / бјѣлāнац т.
беланица бѣлāница f.
беланцад бѣланцāд / бѣлāнцāд / бјѣланцāд / бјѣлāнцāд f.
беланце бѣлāнце / бѣлāнце / бјѣлāнце / бјѣлāнце п.
беланчаст бѣлāнчаст / бјѣлāнчаст, -а, -о adj.
беланчевина бѣлāнчевина / бѣлāнчевина / бјѣлāнчевина / бјѣлāнчевина f.
беланчевинаст бѣлāнчевинаст / бѣлāнчевинаст / бјѣлāнчевинаст / бјѣлāнчевинаст, -а, -о adj.
беланчевински бѣлāнчевинскī / бѣлāнчевинскī / бјѣлāнчевинскī, -ā, -ō adj.
белањак бѣлањак / бјѣлањак т.
белара бѣлара / бјѣлара f.
беларица бѣларица / бјѣларица f.
беларница бѣлārница / бјѣлārница f.
беласав бѣласав / бјѣласав, -а, -о adj.
беласање бѣлāsāње / бјѣлāsāње п.
беласаст бѣласаст / бѣлāsаст / бјѣласаст / бјѣлāsаст, -а, -о adj.
беласати (се) бѣлāsати (се) / бјѣлāsати (се) impf.
беласица бѣлāsица / бјѣлāsица f.
беласкав бѣлāsкав / бјѣлāsкав, -а, -о adj.
беласкање бѣлāsкање / бјѣлāsкање п.
беласкати (се) бѣлāsкати (се) / бјѣлāsкати (се) impf.
беласнути бѣлāsнути / бѣласнути (се) / бјѣлāsнути / бјѣласнути (се) pf.
беласт бѣласт / бјѣласт, -а, -о adj.
белаћ бѣлаћ / бјѣлаћ, -аћа т.
белаћина бѣлаћина / бјѣлаћина т.
белац бѣлац / бијѣлац т.
белача бѣлача / бјѣлача f.
белачина бѣлачина / бјѣлачина f.
белачки бѣлачкī / бјѣлачкī, -а, -о adj.
белаш бѣлаш / бјѣлаш т.
белашан бѣлашан / бјѣлашан, -ина, -ино adj.
белашина бѣлашина / бјѣлашина f.
белашница бѣлашница / бјѣлашница f.
белашје бѣлашје / бјѣлашје п.
белва бѣлва f.
белвар бѣлвār т.
белвица бѣлвица f.
белека белека f.
беленција беленција f.
белесати се белēsати се impf.
белети (се) бѣлети / бијѣлети impf.
белешина белешина f.
беливо бѣлїво / бјѣлїво п.
белига бѣлига f.
белидба бѣлидба / бјѣлидба f.
белизна бѣлизна / бјѣлизна f.
белија бѣлија / бјѣлија f.
белик бѣлик т.
белика бѣлика / бјѣлика f.
беликаст бѣликаст / бјѣликаст, -а, -о adj.
беликовина бѣликовина / бјѣликовина f.
белилац бѣлилац / бјѣлилац т.
белилица бѣлилица / бјѣлилица f.

- белило бѐлило / бјѐлило п.
белиља бѐлиља / бѐлиља / бјѐлиља / бјѐлиља ф.
белина бѐлина / бјѐлина ф.
белиница бѐлиница / бјѐлиница ф.
белинка бѐлинка ф.
белињав бѐлињав / бјѐлињав, -а, -о adj.
белионица бѐлионица / бјѐлионица ф.
белискати се бѐлискати се / бјѐлискати се impf.
белити (се) бѐлити / бијѐлити impf.
белић бѐлић / бјѐлић т.
белица бѐлица / бјѐлица ф.
белич бѐлич, -ича т.
беличав бѐличав / бјѐличав, -а, -о adj.
беличавост бѐличавост / бјѐличавост ф.
беличати се бѐличати се / бјѐличати се impf.
беличка бѐличка ф.
беличко бѐличко / бјѐличко т.
беличан бѐличан / бѐличан / бјѐличан / бјѐличан т.
беличараст бѐличараст / бјѐличараст, -а, -о adj.
беличаст бѐличаст / бѐличаст / бјѐличаст / бјѐличаст, -а, -о adj.
беличасто бѐличаст / бѐличасто / бјѐличасто / бјѐличасто adv.
беличац бѐличац т.
беличица бѐличица / бјѐличица ф.
беличник бѐличник т.
белка бѐлка / бијѐлка / бјѐлка ф.
белкан бѐлкан / бјѐлкан т.
белкаст бѐлкаст / бјѐлкаст, -а, -о adj.
белкасто бѐлкасто / бјѐлкасто adv.
белкати се бѐлкати се / бјѐлкати се impf.
беликиња бѐлкиња / бѐлкиња / бјѐлкиња / бјѐлкиња ф.
беликица бѐлкица / бијѐлкица ф.
белко бѐлко / бијѐлко / бјѐлко т.
белкош бѐлкош / бјѐлкош т.
- белнути бѐлнути pf.
бело бѐло / бијѐло adv.
белов¹ бѐлов / бјѐлов т.
белов² бѐлов / бјѐлов, -а, -о adj.
беловача бѐловача / бјѐловача ф.
беловина¹ бѐловина / бјѐловина ф.
беловина² бѐловина / бјѐловина ф.
беловка бѐловка / бјѐловка ф.
беловљев бѐловљев / бѐловљев / бјѐловљев / бјѐловљев, -а, -о adj.
белојка бѐлојка / бјѐлојка ф.
белон белон т.
белоња бѐлоња / бијѐлоња т.
белоњица бѐлоњица / бијѐлоњица т.
белорка бѐлорка ф.
белосати бѐлосати pf. и impf.
белост бѐлост / бијѐлост ф.
белота¹ бѐлота / бјѐлота т.
белота² бѐлота / бјѐлота ф.
белоћа бѐлоћа / бјѐлоћа ф.
белош бѐлош / бјѐлош т.
белоша бѐлоша / бјѐлоша т. и ф.
белошица бѐлошица / бјѐлошица ф.
белуг бѐлуг / бјѐлуг т.
белуга бѐлуга / бјѐлуга ф.
белугов бѐлугов / бјѐлугов, -а, -о adj.
белужљав / белужњав бѐлужљав / бѐлужњав, -а, -о adj.
белујка бѐлујка ф.
белук бѐлук т.
белукати се бѐлукати се / бјѐлукати се impf.
белуља бѐлуља / бјѐлуља ф.
белун бѐлун т.
белуна бѐлуна ф.
белуника бѐлуника / бјѐлуника ф.
белуњав бѐлуњав / бјѐлуњав, -а, -о adj.
белусав бѐлусав / бјѐлусав, -а, -о adj.
белусање бѐлусање / бјѐлусање п.
белусати се бѐлусати се / бјѐлусати се impf.
белускати се бѐлускати се / бјѐлускати се impf.
белут бѐлут / бјѐлут т.

- белута** бѣлута *f.*
белутак бѣлутак / бјелутак *m.*
белутаст бѣлутаст / бјелутаст, -а, -о *adj.*
белутачни бѣлутачни / бјелутачни, -а, -о *adj.*
белуткаст бѣлуткаст / бјелуткаст, -а, -о *adj.*
белутрак бѣлутрак / бјелутрак *m.*
белуцав бѣлуцав / бјелуцав, -а, -о *adj.*
белуцати (се) бѣлуцати (се) / бјелуцати (се) *impf.*
белуце бѣлуце / бјелуце *n.*
белуцкање бѣлуцкање / бјелуцкање *n.*
белуцкати (се) бѣлуцкати (се) / бјелуцкати (се) *impf.*
белуцнути (се) бѣлуцнути (се) / бјелуцнути (се) / бѣлуцнути (се) / бјелуцнути (се) *pf.*
белуш бѣлуш / бјелуш *m.*
белуша бѣлуша / бјелуша *f.*
белушав бѣлушав / бјелушав / бѣлушав / бјелушав, -а, -о *adj.*
белушавка бѣлушавка / бјелушавка *f.*
белушан¹ бѣлушан / бјелушан / бѣлушан / бјелушан *m.*
белушан² бѣлушан / бјелушан, -ина, -ино *adj.*
белушаст бѣлушаст / бјелушаст / бѣлушаст / бјелушаст, -а, -о *adj.*
белушат бѣлушат / бјелушат / бѣлушат / бјелушат, -а, -о *adj.*
белушача бѣлушача / бјелушача *f.*
белушина бѣлушина / бјелушина *f.*
белушица бѣлушица / бјелушица *f.*
белушка бѣлушка / бјелушка *f.*
белушкав бѣлушкав / бјелушкав / бѣлушкав / бјелушкав, -а, -о *adj.*
белушкаво бѣлушкаво / бјелушкаво / бѣлушкаво / бјелушкаво *adv.*
белушкаст бѣлушкаст / бјелушкаст / бѣлушкаст / бјелушкаст, -а, -о *adj.*
белушкати се бѣлушкати се / бјелушкати се *impf.*
белушко бѣлушко / бјелушко *m.*
белушљав / белушњав бѣлушљав / бѣлушњав, -а, -о *adj.*
белуштрак бѣлуштрак *m.*
белџат бѣлџат / бјелџат / бѣлџат / бјелџат, -а, -о *adj.*
белча бѣлча *m.*
белче бѣлче *n.*
белчић бѣлчић / бјелчић *m.*
белчица бѣлчица / бјелчица *f.*
бѣљ¹ бѣљ / бјѣљ *m.*
бѣљ² бѣљ / бјѣљ / бѣљ *m.*
бѣља¹ бѣља / бѣља / бјѣља / бјѣља / бѣља / бѣља *m. и f.*
бѣља² бѣља *f.*
бѣљав бѣљав, -а, -о *adj.*
бѣљавина бѣљавина / бјѣљавина *f.*
бѣљаз бѣљаз *m.*
бѣљак бѣљак *m.*
бѣљан бѣљан / бјѣљан, -а, -о *adj.*
бѣљаник бѣљаник *m.*
бѣљар бѣљар / бјѣљар *m.*
бѣљара бѣљара / бјѣљара *f.*
бѣљарица бѣљарица / бјѣљарица *f.*
бѣљарница бѣљарница / бјѣљарница *f.*
бѣљарски бѣљарски / бјѣљарски, -а, -о *adj.*
бѣљаст бѣљаст, -а, -о *adj.*
бѣљац бѣљац / бјѣљац / бјѣљац / бѣљац / бѣљац *m.*
бѣљач бѣљач / бјѣљач *m.*
бѣљача бѣљача / бјѣљача / бѣљача *f.*
бѣљачити бѣљачити / бјѣљачити *impf.*
бѣљачица¹ бѣљачица / бјѣљачица *f.*
бѣљачица² бѣљачица / бјѣљачица *f.*
бѣљаш бѣљаш / бјѣљаш *m.*
бѣљвица бѣљвица *f.*
бѣљевина бѣљевина / бјѣљевина / бѣљевина *f.*
бѣљење бѣљење / бјѣљење *n.*
бѣљетина бѣљетина / бјѣљетина *f.*
бѣљиг бѣљиг / бјѣљиг *m.*
бѣљик бѣљик / бјѣљик *m.*
бѣљика бѣљика / бјѣљика *f.*

- бељикар** *бѣљика̄р* т.
бељиков *бѣљиков* / *бјѣљиков*, -а, -о adj.
бељиковина *бѣљиковина* / *бјѣљиковина* f.
бељина *бѣљина* / *бјѣљина* f.
бељић¹ *бѣљић* / *бјѣљић* т.
бељић² *бѣљић* / *бјѣљић* т.
бељица *бѣљица* f.
бељичак *бѣљичак* / *бјѣљичак* т.
бељка *бѣљка* / *бијѣљка* f.
бељкаст *бѣљкаст* / *бјѣљкаст*, -а, -о adj.
бељкача *бѣљкача* f.
бељница / **бељњача** *бѣљница* / *бѣљњача* f.
бељов *бѣљов* т.
бељојка *бѣљојка* / *бјѣљојка* f.
бељош *бѣљош* т.
бељуг *бѣљуг* / *бјѣљуг* т.
бељуга¹ *бѣљуга* / *бјѣљуга* f.
бељуга² *бѣљуга* f.
бељугав *бѣљугав* / *бјѣљугав*, -а, -о adj.
бељуган *бѣљуган* т.
бељукав *бѣљукав*, -а, -о adj.
бељусати се *бѣљусати се* / *бјѣљусати се* impf.
бељуш *бѣљуш* т.
бељуша *бѣљуша* / *бјѣљуша* f.
бељушав *бѣљушав* / *бјѣљушав*, -а, -о adj.
бељушавост *бѣљушавост* / *бјѣљушавост* f.
бељушан *бѣљушан* / *бјѣљушан*, -ина, -ино adj.
бељушика *бѣљушика* f.
бељушина *бѣљушина* f.
бељушка *бѣљушка* f.
бељушко *бѣљушко* т.
бељчев *бѣљчев*, -а, -о adj.
бео *бѣо*, *бѣла*, *бѣло* / ијек. *бијел*, *бијела*, *бијело* / покр. *био* / дијал. *бѣл*, *бѣла*, *бѣло* / *бјѣл*, *бјѣла*, *бјѣло* adj.
беовица *бѣовица* f.
беона *бедна* / *беона* / *бидна* / *биона* f.
беоница *бедница* / *беоница* / *бидница* / *бионица* f.
беоњача *бедњача* / *беоњача* / *бидњача* / *биоњача* f.
беоце *бедце* / *бидце* п.
беулица / **беуљица** *бѣулица* / *бѣуљица* f.
бивовица *бивовица* f.
бијавица *бијавица* т.
бијел *бијел* f.
бијељати се *бијељати се* impf.
бијељац *бијељац* т.
бијељети (се) *бијељети (се)* impf.
билајка *билајка* f.
билизина / **билизма** *билизина* / *билизма* f.
билизмуша *билизмуша* f.
билизна *билизна* f.
билити (се) *билити (се)* impf.
биља¹ *биља* т.
биља² *биља* f.
биљак *биљак* т.
биљан *биљан* т.
биљаник *биљаник* т.
биљац *биљац* т.
биљетак *биљетак* т.
биљетина *биљетина* f.
биљин¹ *биљин*, -а, -о adj.
биљин² *биљин*, -а, -о adj.
биљка *биљка* f.
биљкица *биљкица* f.
биљчина *биљчина* f.
биљчић *биљчић* т.
биовица *биовица* f.
биока *биока* f.
биола *биола* f.
биона *бидна* f.
биоњак *биоњак* т.
бјел *бјѣл* f.
бјелавина *бјелавина* f.
бјеладан *бјеладан* т.
бјеладин *бјеладин* т.
бјеладинка *бјеладинка* f.
бјелар *бјѣлар* т.

- бјелас** *бјѣлас* т.
бјелашки *бјѣлашки*, -а̄, -о̄ adj.
бјележ *бјѣлеж* т.
бјеленка *бјѣленка* ф.
бјелеша *бјѣлеша* ф.
бјелешница *бјѣлѣшица* ф.
бјелијанка *бјѣлијанка* ф.
бјелик *бјѣлик* т.
бјелин *бјѣлин* т.
бјеличин *бјѣличин* т.
бјелиш *бјѣлиш* т.
бјелишан *бјѣлишан*, -ина, -ино adj.
бјелишић *бјѣлишић* т.
бјелкав *бјѣлкав*, -а, -о adj.
бјелкеша / **бјелкоша** / **бјелкошица**
бјѣлкеша / *бјѣлкоша* / *бјѣлкошица* ф.
бјелова *бјѣлова* ф.
- бјеловица** *бјѣловица* ф.
бјеловница *бјѣловница* ф.
бјелога *бјѣлога* ф.
бјелоја *бјѣлоја* ф.
бјелогине *бјѣлотине* ф.
бјелушика *бјѣлушика* ф.
бјелушима *бјѣлушима* ф.
бјелѡавка *бјѣљавка* ф.
бјелѡтина *бјѣљѡтина* ф.
бјелѡша *бјѣљѡша* / *бјѣљѡшица* ф.
бјѡница *бјѣњница* ф.
бјѡнути *бјѣнути* рф.

ЛИТЕРАТУРА

- Бахилина, Н. Б. (1975). *Историја цвѣтообозначениј в русском языке*. Москва: Наука.
- Berlin, V. and Key, P. (1969). *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*, Berkeley.
- Бјелетић, Марта (2001). Беле пчеле. *Кодови словенских култура – Боје*. 6: 106–118.
- Богдановић, Недељко (1996). Именовање биља по боји. *Прилози из филолинолингвистике*. Ниш. I: 27–32.
- Гортан-Премк, Даринка (1987). О семантичком односу деривата према творбеној основи. *Научни саставанак слависта у Вукове дане*. Београд. 16/1: 101–107.
- Гортан-Премк, Даринка (1995–1996). О структури и семантици деривата. *Наш језик*. XXX/1-5: 76–81.
- Гортан-Премк, Даринка (2004). *Полисѡмија и орѡанизација лексичкој сисѡема у српскомѡ језику*. Друго издање. Београд: Завод за уѡбенике и наставна средства.
- Detelić, Mirjana i Ilić, Marija (2006). *Beli grad. Poreklo epske formule i slovenskog toponima*. Beograd: Balkanološki Institut SANU.
- Драгићевић, Рајна (2007). *Лексиколоѡија српској језика*. Београд: Завод за уѡбенике.
- ЕРСЈ: *Еѡимолошки речник српској језика*, Свеска 3: БЕ-БЈ, Београд: Српска академија наука и уметности. 2008.

- Zareba, A. (1954). *Nazwy barw w dialektach i historii języka polskiego*. Wrocław.
- Ивић, Милка (1993). О разликовању људи по боји. *Јужнословенски филолоџи*. XLIX: 1–21.
- Ивић, Милка (1995). *О zelenom konju – Novi lingvistički ogledi*. Beograd: SlovoGRAF.
- Ивић, Милка (1999). Бело као лингвистички и културолошки проблем, *Јужнословенски филолоџи*. LV: 1–19.
- Ивић, Милка (2001). О метафоричним екстензијама боја. *Кодови словенских култура – Боје*. 6: 7–13.
- Јанковић, Јелена (2010). Називи и имена домаћих животиња од прасловенског корена *běl- у српском језику. *Славистика*. XIV: 260–274.
- Клајн, Иван (2003). *Прилози грамањници српскога језика II, Творба речи у савременом српском језику, суфиксација и конверзија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Матица српска – Институт за српски језик Српске академије наука и уметности.
- Лома, Александар (2008a). Загарачко ушка 'змија' и с.х. δ(j)елоушка 'Natrix natrix'. Зборник Института за српски језик САНУ I, посвећено др Драгу Ћупићу. Београд: 269–275.
- Лома, Александар (2008b). Бели шатор. *Глас*. Београд: Српска академија науке и уметности, Одељење језика и књижевности. CDIX: књ. 24.
- Пижурица, Мато (1977). Боје у зоонимији. У: *Поседна издања АНУБиХ*. Сарајево: Одељење друштвених наука. књ. XXXI/5: 29–45.
- Поповић, Људмила (1991). *Семантички појединачал назива за боје у руском, украјинском и српскохрватском језику (на материјалу фолклора XIX века)*. магистарски рад у рукопису. Београд.
- Поповић, Љ. (2001). О прототипском и стереотипском начину концептуализације боја у језику, *Кодови словенских култура – Боје*, 6: 14–31.
- Прћић, Љубица (2000). Придев бео и око њега. *Јужнословенски филолоџи*. Београд. LVI/3–4: 857–866.
- Раденкович, Љубинко (2007). Белое и черное как признаки мифологических существ (на славянском материале). *Terra balkanica, Terra slavica*. К юбилею Т. В. Цивьян. Балканские чтения 9. Москва.
- Радовић-Теших, Милица (2009). *С речима и речником*. Београд : Учитељски факултет, Универзитет у Београду.
- РСМ: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, књ. 1–3. Нови Сад – Загреб: Матица српска–Матица хрватска, књ. 4–6, Нови Сад: Матица српска. 1967.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Књ. 1–17. Београд: САНУ–Институт за српски језик. 1959–.
- СДР: *Семантичко-деривациони речник*, Свеска 1: *Човек – делови тела*. Лингвистичке свеске 3. Нови Сад. 2003.
- Skok: Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb. 1971–.
- SP: *Słownik prasłowiański*, pod red. F. Sławskiego. Wrocław etc. 1974–.
- Tokarski, Ryszard (2004). *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*. wyd. drugie rozszerzone. Lublin: Wydaw. UMCS.

- Борић, Божо (2008). *Творба именица у српском језику*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Herne, G. (1954). *Die slavischen farbenbenennungen – eine semasiologisch-etymologische untersuchung*. Uppsala.
- ЭССЯ: *Этимологический словарь славянских языков*, под. ред. О. Н. Трубачева. Москва. 1974-.

Jelena Janković

SEMANTIC ANALYSIS OF DERIVATES OF ADJECTIVE *beo*

Summary

In this paper we presented an example of a semantic analysis of adjective *beo* and his derivates in Serbian language. Our goal was to show the whole family with an extensive two lexical system – the formation and polysemy of words and to give accurate information relating to its numerous semantic content.

Key words: adjective *beo*, derivatives, semantics, word formation, Serbian language.

Јелена Јанковић
Институт за српски језик САНУ
Кнез Михаилова 36
11000 Београд
Имејл: enanikolic11@yahoo.com